

UDK: 323.1(497.1=163.42)“1971”:070
070(44)“1971”
Pregledni članak
Primljeno: 2. 10. 2006.
Prihvaćeno: 13. 10. 2006.

Hrvatski prosinački događaji 1971. i svjetska javnost: primjer pariškog “Le Mondea”¹

MARIJAN MATICKA

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu,
Republika Hrvatska

Autor obrađuje odnos francuskoga dnevnog lista *Le Monde* prema zbivanjima u Hrvatskoj tijekom prosinca 1971. godine. Na temelju tridesetak napisa iz toga dnevnika istražuje kako su novinari *Le Mondea* ocijenjivali odnos Hrvatske i federalnih tijela. Naposljetku, pokazuje da je jedno od vodećih francuskih glasila imalo pozitivno gledište prema Jugoslaviji i njezinom sustavu “socijalizma s ljudskim licem”.

Cljučne riječi: Hrvatska 1971., Le Monde, novinstvo

Uvod

Hrvatskim prosinačkim događajima 1971. svjetsko novinstvo dalo je priličnu važnost.² Historiografska razmatranja tih događaja nužno moraju uključiti u analize i te napise. Oni su vrijedno gradivo jer omogućuju istra-

¹ Ovaj tekst je doradena verzija izlaganja na znanstvenom skupu “Hrvatska 1971.,” održanom u Zagrebu u prosincu 2001.

² *Hrvatska revija*, 1 (85), ožujak 1972., 74-140, objavila je opsežan prilog pod naslovom “Pregled svjetskog tiska: Pala je maska!” i podnaslovom “Tisak Engleske, Francuske, Švicarske, Njemačke, Italije, Vatikana, Švedske, Španjolske, Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Australije i N. Zelandije o događajima u Hrvatskoj”. U sljedećem broju *Hrvatske revije*, 2-3 (86-87), rujan 1972., 323-330, objavljene su dodatne obavijesti pod općim naslovom “Isključenje hrvatskog komunističkog vodstva i njegov odjek u tisku”. Određene informacije donosi *Hrvatska revija* i u sljedećim brojevima. Obavijesti u *Hrvatskoj reviji* nezaobilazne su prilikom svakog temeljitijeg istraživanja oblikovanja svjetskoga javnog mnijenja o hrvatskim događanjima. Inače, prigodom predstavljanja teme uredništvo *Hrvatske revije*, između ostalog, ustvrdilo je da “nikad se od svršetka rata - a nakon Stepinčeva procesa - nije toliko pisalo o Hrvatskoj, kao kroz minula dva-tri mjeseca, od prosinca 1971. do na ovamo” te da “taj odjek hrvatskih događaja u svijetu nešto je vrlo pozitivno za hrvatski narod, pa i onda kada se je pisalo negativno”. (75) Opći kontekst događaja u Hrvatskoj 1966. - 1974. i literaturu vidi: Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb 1999.; Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije, Hrvatski pogled*, Zagreb 1998. Usp. i Ivica ŠUTE “1971. kao uvod u 1991.,” *Hrvatska povijest u XX. stoljeću*, (ur. Ljubomir Antić), Zagreb 2006., 457.-469.

živanje procesa oblikovanja javnog mnijenja koje je uvijek u određenom međudnosu sa stajalištima vlasti u određenoj zemlji. A suštinsko razumijevanje hrvatskih događaja na početku 70-tih godina podrazumijeva i utvrđivanje međuakcija i odnosa s međunarodnim okolnostima unutar kojih su se zbivala. Odgovor na pitanje o oblikovanju svjetskog javnog mnijenja, odnosno utvrđivanje stajališta koja su javni mediji, prije svega novinstvo, u pojedinim zemljama zastupali prema hrvatskim događanjima, dio su rekonstrukcije tih međunarodnih međuaktivnosti i odnosa. Stoga se i vrijednost analiza novinskih napisa očituje u više aspekata. U odgovoru na pitanje o oblikovanju javnog mnijenja, prije svega, zanimljiv je odgovor na pitanje o činjenicama koje je znalo inozemno čitateljstvo, te o objašnjenjima i interpretacijama događaja. Dakle, ova analiza usmjerena je na utvrđivanje problema i tema o kojima piše strani tisak kako bi se mogao ocijeniti njihov odnos prema već utvrđenih i poznatih činjenicama o hrvatskim prosinačkim događajima, utvrditi što je od cjeline zbivanja prezentirano inozemnom čitateljstvu i na koji način. Dakako, izvršiti cjelokupno istraživanje svjetskog tiska vrlo je složen zadatak. Ovom prigodom prezentira se tek mali fragment potrebnog istraživanja.

I.

Le Monde je subjektivni izbor, ali s obzirom na njegovo značenje među francuskim i svjetskim novinama, utjecaj među čitateljstvom i upravljačkim krugovima može poslužiti kao dobar metodski obrazac istraživanja i, vjerojatno, značajan indikator prigodom utvrđivanja stajališta o oblikovanju francuskog i, uopće, zapadnoeuropskoga javnog mnijenja prema raspletu hrvatskih događaja u prosincu 1971.³

Analiza obuhvaća napise objavljene u *Le Mondeu* od početka prosinca 1971. do kraja siječnja 1972. godine. To je razdoblje najintenzivnijih događaja u Hrvatskoj pa stoga i učestalog izvještavanja u stranim medijima. Poslije toga razdoblja zanimanje za Hrvatsku je znatno manje. U razmatranje je uključen i siječanjski broj mjesečnika *Le Monde diplomatique*, specijalne edicije *Le Mondea* o međunarodnim prilikama i odnosima.

U navedenom razdoblju u *Le Mondeu* je ukupno objavljeno oko tridesetak napisa, od najsitnijih do većih članaka, specijalnih analiza i dopisničkih izvještaja. Uzeti zajedno, objavljeni napisi obuhvatili bi oko tri do najviše četiri stranice *Le Mondea*. Novinski je to prostor koji s obzirom na vremensko razdoblje objavljivanja možemo ocijeniti značajnim. No, to je ipak manji prostor nego što ga je *Le Monde* davao nekim inozemnim događajima od neposrednoga francuskog odnosno zapadnoeuropskog interesa.

Napisi u *Le Mondeu* različite su autorske provenijencije. Prenose se vijesti agencija A.F.P. (Agence France Press), U.P.I. (United Press International),

³ *Le Monde*, dnevni list, izlazi u Parizu od 1945. godine. Uvijek ima nakladu od nekoliko stotina tisuća primjeraka. Smatra se da je financijski neovisan. Uživa ugled među francuskom inteligencijom i političkim ljudima. Cijenjen je i u intelektualnim i političkim krugovima izvan Francuske. Smatra se jednim od najboljih i najobjektivnijih svjetskih dnevnika.

Reuters, A. P. (Associated Press). Zatim, prilično su redoviti izvještaji beogradskog dopisnika *Le Monde* Paula Yankovitcha.⁴ Hrvatski događaji bila su povod za objavljivanje dva nepotpisana komentara koji su izašli na naslovnoj stranici u tada veoma cijenjenoj rubrici "Bulletin de l'étranger". Prvi tekst je izašao pod naslovom "Hrvatska u krizi", a drugi pod naslovom "Hrvatska kriza i jugoslavensko jedinstvo".⁵ Bernard Margueritte, bečki dopisnik *Le Monde*, objavio je u prvoj dekadi siječnja 1972. u dva nastavka razmjerno veliku reportažu iz Zagreba.⁶ Milovan Đilas napisao je opširan komentar hrvatskih događanja za *Le Monde*, a Bernard Feron je te događaje analizirao u mjesečniku *Le Monde diplomatique*.⁷

Težište agencijskih vijesti, a djelomice i dopisa P. Yankovitcha je na obavijestima o ostavkama i smjenjivanju rukovodećih osoba hrvatskoga državno-partijskog aparata, studentskih čelnika te vodstva Matice hrvatske. Poimence su navedene ostavke Mike Tripala, Savke Dabčević-Kučar, Pere Pirkera, Srećka Bijelića, Dragutina Haramije, Josipa Đerđe, Ivana Šibla, Slobodana Budaka i još nekih. Zabilježeno je i ustoličenje novih partijskih i državnih dužnosnika, Milke Planinc, Josipa Vrhovca, Ive Perišina.⁸ Posebno zanimanje i spekulacije izazvao je Milan Mišković, novi član Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) i Predsjedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Posebice se upozoravalo na njegovu dugogodišnju povezanost s resorom unutarnjih poslova, ali i njegov prinos smjenjivanju Aleksandra Rankovića. Očito je bilo kolebanja između asocijacija na policijsku strogoću novopostavljenih rukovodioca i njihova antidogmatskog opredjeljenja.⁹ Vijesti o ostavkama ili imenovanjima sadržavale su i kratke, uglavnom korektne, biografije. Zanimljivo je da je posebno istaknuta životna dob svake spomenute osobe. S obzirom na to da je bila riječ uglavnom o četrdesetogodišnjacima, što je uvelike odudaralo od životne dobi Josipa Broza Tita tada osamdesetogodišnjaka, što se također često navodilo, posredno se upozoravalo i na generacijske razlike među rukovodiocima.

⁴ Pisanje Paula Yankovitcha o prilikama u Jugoslaviji i Hrvatskoj prije prosinačkih događaja bilo je predmet zanimanja i, napose, kritike. Tako *Hrvatski tjednik* opširno analizira i pokazuje tendencioznost u njegovim napisima u tekstu objavljenom u broju 23, od 24. rujna 1971. O napisima novinara *Le Monde* "Hrvatski tjednik" piše i u broju 25. od 8. listopada 1971.

⁵ *Le Monde*, 11. XII. 1971. i 24. XII. 1971.

⁶ *Le Monde*, 7. I. 1972. i 8. I. 1972. Tekst je objavljen pod općim naslovom "Jugoslavija u krizi" i ponaslovima: "I. Nacionalizam sa ljudskim licem?" i "II. Postroženje kako bi se spasilo nasljedstvo"

⁷ Tekst M. Đilasa (1911.-1995.), do 1954. jednog od čelnih jugoslavenskih državno-partijskih rukovodilaca, objavljen je u rubrici "Gledište" pod naslovom "Komunisti i nacionalno pitanje", (*Le Monde*, 30. XII. 1971.), a tekst B. Ferona u mjesečniku *Le Monde diplomatique* (siječanj, 1972.) ima naslov "Prijetnje jugoslavenskom federalizmu".

⁸ Usp. *Le Monde*, 14. XII. 1971., 24. XII. 1971., 26 - 27. XII. 1971., 9 - 10. I. 1972., 16 - 17. I. 1972.

⁹ Usp. *Le Monde*, 15. XII. 1971.

Le Monde je zatim sustavno objavljivao kraće vijesti o studentskim manifestacijama i davanju potpore političkom rukovodstvu koje je dalo ostavke na 22. sjednici CK SKH. Zabilježeni su žestoki sukobi studenata i milicije, posebno na tadašnjem Trgu Republike i česta uhićenja. Piše se o više stotina zatvorenih osoba te nekoliko desetaka osoba osuđenih na jednomjesečne odnosno dvomjesečne kazne zatvora. U tom kontekstu posebice je zabilježeno uhićenje Ivana Zvonimira Čička, Dražena Budiše, Gorana Dodiga, a zatim i Ante Paradžika.¹⁰

U kratkom napisu zabilježeno je i održavanje 22. sjednice CK SKH. Navedeni su dijelovi iz pisanih ostavki dotadašnjih čelnih ljudi, a posebice su citirani dijelovi iz ostavke Mike Tripala o privrženosti Partiji i izvršavanju Titove politike.¹¹ Iz uvodnog izlaganja Milke Planinc istaknuto je stajalište o ideološkoj zbrci u CK SKH. Utvrđeno je, zatim, nepostojanje govornika koji bi podržao bivše rukovodioce, odnosno da su članovi Centralnog komiteta koji su im prije davali jednodušnu potporu sada vršili autokritiku, a bivšim rukovodiocima pripisivali autoritarnost. Jedino je Josip Vrhovec, jedan od glavnih protivnika bivših rukodilaca, istaknuo da su oni dobro obavili određene zadatke i da članovi Centralnog komiteta trebaju u kritici pokazati dostojanstvo i humanizam.¹²

Istupanja Josipa Broza Tita, posebice na sindikalnom skupu, pa u povodu proslave osnivanja Jugoslavenske narodne armije (JNA) i na siječanskoj konferenciji SKJ bilježena su uglavnom kraćim dopisima P. Yankovitcha. Uz osnovni činjenični kostur događanja P. Yankovitch je redovito stavljao naglasak na one elemente izlaganja u kojima je istaknuto uspostavljanje reda i jugoslavenskog jedinstva.¹³

Od događaja u gospodarskom području objavljena je vijest o devalvaciji dinara¹⁴ te o dogovoru o promjeni deviznog sustava. Navedeno je da predviđeni dogovor predviđa promjene uglavnom u skladu sa zahtjevima bivših hrvatskih rukovodioca te da je rješenje tog problema jedan od elemenata olakšavanja položaja novoga hrvatskoga državno-partijskog rukovodstva. Smatra se da to objašnjava brzinu kojom je postignut taj dogovor.¹⁵

¹⁰ Usp. *Le Monde*, 15. XII. 1971., 16. XII. 1971., 17. XII. 1971., 18. XII. 1971. U siječnju je objavljena i vijest o uhićenju 11 čelnih osoba Matice hrvatske. Poimence su spomenuti Marko Veselica, Franjo Tuđman, Vlado Gotovac i Ante Glibota te da su optuženi za delikt protiv naroda i države. (*Le Monde*, 14. I. 1972.)

¹¹ Na odjek su naišla i pisma M. Tripala te S. Dabčević-Kučar i P. Pirker objavljena 29. XII. 1971. O tome *Le Monde* donosi noticu 31. XII. 1971. pod naslovom "M. Tripalo podupire borbu protiv nacionalizma i separatizma".

¹² Usp. *Le Monde* 14. XII. 1971.

¹³ Usp. *Le Monde*, 21. XII. 1971., 24. XII. 1971., 26. I. 1972., 27. I. 1972., 29. I. 1972.

¹⁴ *Le Monde*, 23. XII. 1971.

¹⁵ *Isto*, 29. XII. 1971.

Dakle, iz kratkih, gotovo svakodnevnih, napisa mogu se iščitati razmjerno korektni opisi trenutačnih događaja vezanih prije svega uz promjene čelnih osoba, studentske manifestacije, uhićenja. Određena prednost, posebice u dopisima P. Yankovitcha, dana je istupanjima u kojima se obrazlaže potreba jugoslavenskog jedinstva. Nikakve neposredne ograde i osude represivnih postupaka nisu izricane.

II.

Veći, redakcijski i autorski tekstovi očito su imali cilj zahtjevnijem čitateljstvu pružiti sadržajnije analize, objašnjenja i komentare događaja. Javljaju se u gotovo pravilnim, desetodnevним razmacima. Iz tih napisa mogu se izvući problemi i pitanja koja su smatrana ključnima u hrvatskim događajima, posebice o uzrocima prosinačkog raspleta. Prije svega, utvrđuje se postojanje krize i to hrvatske i jugoslavenske, zatim se ispituju uzroci koji su doveli do krize, položaj i međuodnosi republika te odnos prema federaciji, značajne manifestirane represivnosti, mjesto studentskog štrajka u kontekstu cjeline događaja te motivacije Josipa Broza Tita za promjenu hrvatskoga partijskog rukovodstva te svih onih koji su mu davali potporu.

Francuski novinari krizne prilike utvrđuju na temelju promjena čelnog rukovodstva, velikog broja ostavki i smjenjivanja funkcionara različitih razina, studentskih manifestacija u korist razriješenih dužnosnika, vala represivnih mjera, nesuglasica između republičkih rukovodstava i nemogućnosti dogovora unutar federacije. Ističe se da se takva brojnost promjena na rukovodećim položajima nije dogodila od 1948., tj. sukoba s Informacijskim biroom komunističkih partija (Informbiro). Posebice je istaknuto da sličnih događaja do tada nije bilo ni u jednoj jugoslavenskoj republici.¹⁶

Dakako, početak raspleta vide u istupanju Josipa Broza Tita u Karađorđevu i njegovoj ocjeni o postojanju šovinističkog nacionalizma u Hrvatskoj i liberalističkom odnosu hrvatskog rukovodstva prema njegovu manifestiranju. No, ističu da je zadaću nositelja aktivnosti protiv optuženog rukovodstva ipak preuzeo Vladimir Bakarić, pa se u tom kontekstu opširnije navode i njegove ocjene iz istupanja u Virovitici 7. prosinca 1971.¹⁷

Atmosferu represivnosti posebice je naglasio u svojim člancima B. Margueritte.¹⁸ Osim gužvi na ulicama i u trgovinama kao kontrapunkt istaknuo je prisutnost naoružanih milicijskih patrولا i nepristajanje na razgo-

¹⁶ Usp. komentare u rubrici "Bulletin de l'étranger", *Le Monde*, 11. XII. 1971., 24. XII. 1971.

¹⁷ Osvrt na izlaganje V. Bakarića objavljen je pod naslovom "Hrvatski rukovodilac utvrđuje postojanje moćne nacionalističke organizacije u Savezu komunista". U tekstu je istaknuta Bakarićeva kritika masovnog pokreta, posebnog programa i partijske discipline, otvaranja hrvatske partije prema nacionalističkim strujanjima te "neostaljinističkog" odnosa prema neistomišljenicima. (*Le Monde*, 10. XII. 1971.)

¹⁸ Vidi bilj. 5

vore sudionika događaja. Iznimke su jedino dolazile iz studentskih redova. Studenti su oštro osuđivali postupke milicije, novih vlasti i Josipa Broza Tita optužujući ih za ustupke velikosrpstvu i staljinističke metode. Istodobno su isticali ponos zbog sudjelovanja u proteklim događajima i uvjerenje o njihovim dugoročnim posljedicama za nacionalnu osviještenost hrvatskog stanovništva. Službeni, pak, predstavnik hrvatske vlade, ministar Novak Pribičević, iznosio je B. Margueritteu pomirljive ocjene. Njegovo je stajalište bilo da se pretjeralo u podnošenju ostavki i smjenjivanju rukovodećih osoba, da se ponekad postupa suprotno od očekivanja državno-partijskih tijela te je posebice tvrdio da neće biti nikakvih sudskih procesa protiv čelnih ljudi Saveza komunista Hrvatske.¹⁹

Objašnjavajući uzroke hrvatskih prosinačkih događaja francuski autori, a i nepotpisani komentatori, u analizama su primjetno mjesto dali jugoslavenskim i hrvatskim gospodarskim prilikama. Hrvatska je, smatraju, na vodećem mjestu u "svađama" koje su suprotstavljale tzv. autonomiste i unitariste. U takvim okolnostima hrvatsko rukovodstvo nastojalo je osigurati određeni javni odjek, javnu potporu. Posebice uočavaju suprotnost između koncepta jedinstvenoga jugoslavenskog tržišta i odgovornosti republika za gospodarski razvitak. Naglašava se da je u okolnostima nerealno utvrđenog tečaja dinara hrvatsko rukovodstvo tražilo realni udio u deviznim prihodima, a u skladu s prinosom koji je republika ostvarivala. Gospodarske teme postale su tako središnje mjesto međurepubličkih sporenja i sporenja s federalnim tijelima vlasti. Isticanje nacionalnih posebnosti, što je u Hrvatskoj bilo prije svega vezano uz djelatnost Matice hrvatske, dodatno je zaoštrilo međurepubličke i međunacionalne odnose, napose hrvatsko - srpske, a hrvatsko rukovodstvo koštalo zatim optužnice za ohrabivanje najreakcionarnijeg nacionalizma. Stajalište o ustavnim promjenama kao tek prvom koraku u temeljitiju reorganizaciju federacije također nije dobro prihvaćano. Rukovodstva ostalih republika uglavnom nisu razmišljala o većem stupnju samostalnosti od već dostignutoga. Rasprave o ustavnim promjenama, posebice o suverenitetu, otvorile su i diskusiju o oblikovanju jugoslavenske zajednice kao zajednice republika i naroda ili zajednice radnika i samoupravljača. M. Tripalo, kao istaknuti hrvatski predstavnik u tim raspravama, smatra B. Feron, odbacivao je nastojanje da ga se obilježi kao isključivog zagovornika zajednice republika i naroda. Stoga je uvijek isticao dvostranost toga odnosa. B. Feron ističe da je M. Tripalo ustrajavao na konceptu o većoj samostalnosti republika koja će dati novi poticaj razvoju samoupravljanja. Međutim, pokazalo se da je u praksi veoma teško održavati ravnotežu između ta dva koncepta i, zaključuje B. Feron, hrvatski su rukovodioci pali i zato

¹⁹ Formiranje komisije za ispitivanje odgovornosti bivših hrvatskih rukovodilaca shvaćeno je kao mogućnost prikupljanja materijala za pokretanje sudskog procesa. (*Le Monde*, 28. XII. 1971.) Dojam o mogućnosti pokretanja sudskih procesa pojačavali su i takvi zahtjevi nekih radnih organizacija koju su bilježeni i u *Le Mondeu*. Posebna pozornost dana je izvjavi Marinka Gruića da su postupci bivših hrvatskih rukovodilaca bili zavjerenički. (*Le Monde*, 1. I. 1972.)

što je ocijenjeno da su ipak dali u tom međuodnosu nešto jači naglasak na "autonomiju" republika. No, u zaključnim razmatranjima o krizi obično se isticalo da najvjerojatnije procesi otvoreni ustavnim promjenama neće biti zaustavljeni i da će na njihovoj osnovici biti pronađen izlaz iz krize.²⁰

M. Đilas u opširnoj analizi prilika u Jugoslaviji ponudio je nešto drukčiji pristup traženju i objašnjenju uzroka hrvatskih događaja. Prije svega istaknuo je da se marksistički pristup rješavanju nacionalnog pitanja na jugoslavenskim prostorima pokazao neuspješnim. On je slijedio uglavnom sovjetsku praksu osim što u jugoslavenskim okvirima, prema Đilasu, Srbi nisu postali "starija braća", kao Rusi u Sovjetskom Savezu. No, nacionalne posebnosti u jednoj i drugoj federaciji mogle su se iskazati samo kao kulturne autonomije, jer je sve ostalo bilo izvan zanimanja nositelja vlasti kojima su klasna opredjeljenja bila primarna. Osnovni sukob na jugoslavenskim prostorima Đilas nalazi u povezivanju dviju nacionalnih struktura u svim republikama. Naime, došlo je do spajanja klasičnih nacionalnih struktura srednje klase koja se postupno oblikovala iz svih društvenih slojeva i pomlađenih republičkih birokratsko-partijskih struktura. Tako povezane, one se sukobljuju međusobno i sa starim federalnim birokratsko-partijskim strukturama. M. Đilas dopušta postojanje eksploatacije republika, ali zastupa stajalište da su sve republike bile eksploatirane od savezne partijsko-državne birokracije. U tom kontekstu postavlja tezu da, ako su se materijalna sredstva i slijevala u Beograd, nisu dolazila u srpsku metropolu, već središte savezne birokracije. Međutim, položaj, interesi i taktike pojedinih nositelja vlasti u republikama su različite, pa nema dogovora oko zajedničkog djelovanja. Stoga se hrvatsko rukovodstvo našlo usamljeno pa je i to otvorilo prostor za intervencije protiv njega kao najglasnijega rukovodstva. Prema Đilasovu mišljenju opstanak jugoslavenske države moguć je samo uz uvjet njezine konfederalizacije. Ti procesi, zaključuje Đilas, otvoreni su i, unatoč događajima s kraja 1971., bit će nastavljeni.²¹

Opširnije je razmatrana tema o studentskom štrajku i njegovu utjecaju na promjene čelnih rukovodilaca u Hrvatskoj. Naime u napisima u *Le Mondeu* traži se odgovor na pitanje o inicijatorima štrajka. Prenosi se teza o bivšem rukovodstvu kao inicijatoru štrajka koji je trebao biti povod za šire i značajnije političke događaje. Posebice se to ističe prilikom prenošenja vijesti o mogućim sudskim procesima protiv bivših hrvatskih rukovodilaca i to pod optužbom organiziranja zavjere. U tom kontekstu to bi trebao biti značajan argument optužbe.²² Međutim, ističe se i teza da su inicijatori štrajka bili protivnici hrvatskog rukovodstva, da je štrajk isprovociran s osnovnom zadaćom okončanja kolebljivog raspoloženja Josipa Broza Tita prema hrvatskom rukovodstvu, odnosno njegovo pridobijanje za smjenu tog rukovodstva. No, nema točnijih naznaka o mogućim provokatorima i načinima nji-

²⁰ Vidi bilj. 6.

²¹ *Isto*.

²² Vidi bilj. 18.

hova djelovanja. Ipak, francuski analitičari hrvatskih prilika u osnovi smatraju da je studentski štrajk bila samostalna politička akcija, koju je hrvatsko rukovodstvo ocijenilo opasnom za ostvarenje postavljenih programa, ali je odbijalo osuditi studente i poduzete represivne mjere protiv njih, pa je tako preuzelo i odgovornost za taj događaj. Ipak, smatra se da štrajk nije bitnije utjecao na sudbinu hrvatskoga rukovodstva.²³

Pažnju francuskih analitičara privlačilo je i stajalište Josipa Broza Tita da ne smije dopustiti strancima sređivanje unutarnjih odnosa u Jugoslaviji. Mogućnost stranog miješanja u prilike u Jugoslaviji redovito je prikazivana kao Titova bojazan od sovjetske intervencije. Nije posebice analizirana realnost takve intervencije i moguće reakcije Zapada. No, istaknute su određene veze hrvatske političke emigracije, posebice Branka Jelića, sa Sovjetima. Prepričane su spekulacije o stvaranju sovjetskih baza na Jadranu kao nagrade za sovjetsko prihvaćanje samostalne hrvatske države. Istaknuto je da su među rukovodiocima u Jugoslaviji širene glasine da Moskva želi raskomati Jugoslaviju i da zbog toga vodi dvostruku igru. Na jednoj strani stupa u kontakte s ekstremnom hrvatskom emigracijom, a na drugoj strani podržava tzv. ortodoksne komuniste povezane s političkim opredjeljenjima Aleksandra Rankovića, koja se ocijenjuju kao velikosrpska. Međutim, hrvatsko rukovodstvo nije navođeno prilikom opisa tih spekulacija.²⁴

Napokon, novinari *Le Monde*a nastoje odrediti i objasniti uzroke opredjeljivanja Josipa Broza Tita za promjenu hrvatskog rukovodstva. Uzroci koje navode mogu se svesti uglavnom na pojavu ekstremističkih zahtjeva, blokadu u funkcioniranju jugoslavenske države i negativne međunarodne odjeke. Među ekstremističke zahtjeve, koje dakako ne pripisuju hrvatskom rukovodstvu, ali za koje je ono postalo odgovorno, navode uključenje Hrvatske u UN, posebne republičke vojske i slično. Strah od nefunkcioniranja federalnih tijela proizlazi iz činjenice početka primjene ustavnih promjena koje su republikama određivale poseban status i prava. Rukovodstvo nesklošno kompromisima i ustrajno u ostvarivanju prava koja su određena ustavnim promjenama postalo je realna opasnost za blokiranje federalnog sustava. Stoga je trebalo ustupiti mjesto rukovodstvu fleksibilnijem u postizavanju zajedničkih dogovora. Napokon, nesređene unutrašnje prilike onemogućavale su ili umanjivale pozicije Jugoslavije, pa i osobno Josipa Broza Tita, kao lidera nesvrstanih i međunarodne politike uopće, a neprestano su bila povod za nagađanja o inozemnim intervencijama u unutarnje jugoslavenske prilike.²⁵

²³ *Le Monde*, 27. I. 1972.

²⁴ Pitanje moguće strane intervencije razmatrano je u više tekstova, gotovo uvijek kada se prenose stajališta Josipa Broza Tita o sprječavanju strane intervencije. Postavljeno je pitanje o spontanosti ili namjernom izazivanju krize u Jugoslaviji, pa se u tom kontekstu razmatraju aktivnosti Moskve. Usp. *Le Monde*, 24. XII. 1971. i 7. I. 1972.

²⁵ Usp. posebice tekstove B. Marguerittea i B. Feron (*Le Monde* 7. i 8. I. 1972., siječanjski broj mjesečnika *Le Monde diplomatique*).

III.

Zaključno se može utvrditi da je *Le Monde* posvetio prilično novinskog prostora hrvatskim prosinačkim događajima. Objavljivao je veliki broj vijesti faktografskog karaktera, ali i analize događaja. Osnovne ocjene temeljene su na analizama koje su činili poznati novinari *Le Monde*a, Bernard Feron, a zatim i specijalni dopisnik u Zagrebu Bernard Margueritte. Prostor za analiziranje događaja dobio je na stranicama *Le Monde*a i Milovan Đilas, koji je u međunarodnoj javnosti slovio kao dobar poznavatelj jugoslavenskih prilika i, posebice, unutarpartijskih odnosa. Događaji u Hrvatskoj ocijenjeni su kao duboka politička kriza koja je izraz međurepubličkih odnosa i, posebice, odnosa Hrvatske i federalnih tijela. Kao osnove krize francuski analitičari prihvaćaju stajališta o hrvatskoj gospodarskoj neravnopravnosti, ali ističu i primjer Slovenije koja je postigla bolje gospodarske pozicije bez otvorenog i neposrednog sukobljavanja s cjelokupnim jugoslavenskom zajednicom. Smatraju da "jugoslavenski socijalizam s ljudskim licem", unatoč prisilnim promjenama hrvatskog rukovodstva, uhićenjima i represiji, ima uvjete za opstanak i izražavaju uvjerenje o nenapuštanju tendencija razvoja naznačenih promjenama ustava.

U sklopu takvog pristupa nije podržana nijedna politička struja i opcija, ali nije ni otvoreno osporena. To se odnosilo i na sustav represija o kojem je bilo poprilično izvještaja. Dobiva se tako dojam da se čitateljstvu želi prenijeti shvaćanje da su prikazivani i analizirani događaji unutarjugoslavenski problem, a Jugoslavija u međunarodnim političkim odnosima ima mjesto koje treba ostati nepromijenjeno i nedodirnuto. Očito, velike teme o ljudskim pravima u tadašnjim međunarodnim prilikama nisu bile još otvorene.

SUMMARY

THE EVENTS OF DECEMBER 1971 IN CROATIA AND THE WORLD
PRESS – THE EXAMPLE OF PARIS “LE MONDE”

The author analyzes the attitude of the French daily *Le Monde* toward the events that took place in Croatia during December, 1971. On the basis of thirty articles from that newspaper he examines how the *Le Monde*'s reporters evaluated the relations between Croatia and the Yugoslav federal bodies. In conclusion, he shows that one of the leading French newspapers had a positive view of Yugoslavia and its system of “socialism with a human face”.

Key words: Croatia in 1971, *Le Monde*, Press